

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВ ДИЗАЙНУ

Срібна Ю.А.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

У статті обґрунтовано готовність до професійно-педагогічного самовдосконалення як цілісної, відносно стійкої якості особистості, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльнських детермінантів неперервного професійного зростання майбутнього вчителя, що забезпечує оптимальну реалізацію завдань самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації в професійній діяльності педагога. Розкрито тлумачення готовності у психолого-педагогічних працях. Сформовано поняття професійної готовності. Розглянуто формування компетентності учителя трудового навчання як фахівця з основ дизайну для загальноосвітньої школи. На основі аналізу комплексу джерел визначено, що складниками компетентності є: знання (когнітивна), емоційно-ціннісна (аксіологічна), діяльнська (операційна).

Ключові слова: готовність, професійно-педагогічна діяльність, компетентність, основи дизайну, майбутній учитель.

Постановка проблеми. Одним із вагомих завдань сучасної професійної педагогічної освіти є формування компетентності майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну і її вершини – готовності до педагогічної професійної діяльності. Сучасній школі потрібні вчителі, здатні поєднати ґрунтовні знання та вміння з трудового навчання, технологій і основ дизайну у своїй професійній діяльності з психолого-педагогічними елементами готовності до роботи з дітьми різного шкільного віку. Успішність навчання і виховання в значній мірі залежить від учителя, від його підготовки у вищому педагогічному закладі. Виходячи з цього, можна зробити висновок про необхідність удосконалення підготовки майбутніх учителів трудового навчання, пошуку нових шляхів підвищення якості та професіоналізму майбутнього спеціаліста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З позицій удосконалення змісту технологічної підготовки учнів і студентів у науковій і методичній літературі виступають науковці-педагоги Р. Гуревич, О. Коберник, В. Мадзігон, В. Сидоренко, В. Слабко, В. Стешенко, В. Титаренко, А. Терещук, Д. Тхоржевський та ін. Праці цих учених значною мірою враховують вимоги компетентнісного підходу до підготовки фахівців, сформульовані І. Зимньою, Л. Кравченко, В. Оніпко, І. Савенком, Н. Слюсаренко, В. Тименком, П. Хоменком, А. Циною та ін.; теорії і методики естетичного виховання, художньої освіти, розвитку творчих здібностей студентів та учнів у творах В. Гогуєвої, З. Гіптерс, О. Кайдановської, Н. Миропольської та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз теорії і практики підготовки вчителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи дозволив виділити такі суперечності між:

– гострою потребою суспільства у вчителях трудового навчання зі сформованими естетичними цінностями та проектно-технологічною культурою й недостатністю науково обґрунтованих основ підготовки вчителів із відповідним рівнем фахової компетентності;

– зростаючими вимогами до якості підготовки вчителів трудового навчання у сфері дизайну і відсутністю науково обґрунтованих змісту та методики підготовки майбутніх педагогів до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи;

– необхідністю активного залучення учнів загальноосвітньої школи до опанування основ дизайну та обмеженістю чинних методичних розробок й епізодичним характером шкільної дизайн-освіти.

Метою статті є обґрунтування ефективності підготовки майбутніх учителів трудового навчання до навчання основ дизайну учнів загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що проблема готовності як результату компетентності отримала широке висвітлення в теорії як психології, так і педагогіки.

Дослідження проблеми готовності у зв'язку з дослідженнями педагогічної діяльності (Л. Кондрацька [2], В. Моляко [6] та ін.) зумовило введення категорії «готовність» у науково-педагогічний обіг. На всіх етапах генези цього поняття відбувалася трансформація підходів до трактування його змісту: на початку воно розглядалося в психологічному контексті як психічний стан суб'єкта, що спричинює діяльність певного характеру й спрямованості, тобто отожднювалася із феноменом настанови; починаючи з середини ХХ ст., одночасно з психологічним підходом, готовність розуміють як якісний показник саморегуляції людини.

У психолого-педагогічних працях готовність тлумачиться як активно-діяльнський стан осо-

бистості, установка на певну поведінку, мобілізація її зусиль для розв'язання завдання. Ускладнюють формування готовності пасивне ставлення, відсутність плану дій та прагнення максимально використати свої знання та досвід. Готовність починає формуватись ще до початку професійної трудової діяльності, а потім розвивається разом із професійною працездатністю як потенціал основної діяльності в сфері виробничого обслуговування; вона розглядається як сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових якостей особистості, загальний психологічний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей, спрямованість особистості на виконання певних дій. Л. Кондрацька розглядає «готовність» як синтез якостей особистості, які зумовлюють її придатність до діяльності [2].

У педагогіці готовність до педагогічної діяльності з позицій особистісного підходу визначають як особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та постійною спрямованістю свідомості на її виконання; містить у собі різні спрямування на усвідомлення педагогічного завдання, моделі ймовірної поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей у їхньому співвідношенні з труднощами та необхідністю досягнення певного результату. До факторів, що сприяють оптимізації процесу формування готовності, В. Сластьонін відносив теоретичну і практичну підготовку студентів до педагогічної діяльності, розвиток у них адекватної мотивації та професійно важливих якостей особистості.

У педагогічному сенсі «готовність» трактують як пристосування можливостей особистості для успішних дій у даний момент, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку при виконанні задач, установку на активні та цілеспрямовані дії; систему інтегративних якостей, властивостей, знань, навичок особистості [4].

Вважаємо, що готовність є характеристикою, котра залежить від віку, досвіду, індивідуальних властивостей особистості, тому цей феномен доцільно розглядати як складне багаторівневе утворення, усталену внутрішню структуру якостей та здібностей особистості, що реалізуються в діяльності. Сучасний словник із педагогіки за редакцією М. Ярмаченка наводить визначення внутрішньої готовності – «високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових процесів особистості, колективу, який забезпечує успіх майбутньої діяльності; це адекватна установка на майбутню діяльність» [4].

Досліджуючи психологічні характеристики готовності студентів до професійної діяльності, учені пропонують варіанти складу готовності у єдності компонентів:

– мотиваційного – сукупності мотивів, адекватних до цілей та завдань педагогічної діяльності,

– когнітивного – пов'язаного з пізнавальною сферою людини. Він являє собою сукупність знань, необхідних для продуктивної педагогічної діяльності;

– особистісного – тобто сукупності особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності [3].

Особливої уваги заслуговує дослідження характеристик поняття готовності до професійної діяльності Є. Зеєром [1]. Учений розглядає готовність як складну особистісну якість відносно двох рівнів: на першому готовність розглядається як бажання, прагнення оволодіти якоюсь професією, спеціальністю, на другому – як здатність, підготовленість до професійної діяльності.

Показники професійної готовності необхідно пов'язувати з особистістю та діяльністю. Якщо готовність функціонує в певний обмежений проміжок часу, тоді її можна назвати станом; якщо готовність проявляється в різні періоди під впливом мотиваційних факторів і ситуацій, тоді варто говорити про готовність як про якість особистості.

Отже, з позицій особистісного підходу в педагогіці готовність до професійно-педагогічного самовдосконалення розглядається як цілісна, відносно стійка якість особистості, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльних детермінант неперервного професійного зростання майбутнього вчителя, що забезпечують оптимальну реалізацію завдань самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації в професійній діяльності педагога. Вищим рівнем професійно-педагогічної готовності вчителя є творчий підхід до педагогічної діяльності; розрізняючи практичну творчу діяльність та наукову творчість, вчені зазначають, що наукова творчість, передбачає виявлення закономірностей навчання й виховання, розроблення вискоєфективних теорій та методик, які дозволяють вирішувати проблеми сучасної школи, прогнозувати тенденції її розвитку.

Аналіз комплексу наукових праць засвідчив, що за часом функціонування професійна готовність учителя може бути тимчасовим або довготривалим актом психічного стану людини. Тимчасова готовність характеризує діяльність особистості в певний період і залежить від змісту діяльності, емоційно-психологічних станів і якостей особистості, особливостей перебігу психічних процесів тощо, ця готовність є основою для формування довготривалої. Довготривала готовність – це стійка система професійно важливих якостей особистості, що включає в себе особистісні мотиви, інтереси, вольові та операційні процеси (переконання,

погляди, мотиви, досвід, знання, уміння, навички, компоненти). Існує взаємозалежність цих компонентів: рівень операційної готовності людини до діяльності залежить від її особистісної орієнтованості на цю діяльність.

Отже, в науковій літературі можна виділити два провідні шляхи визначення поняття «готовності»:

1) розуміння готовності як певного психічного стану;

2) розуміння готовності як певної властивості або системи властивостей та якостей особистості.

У контексті розвитку сучасної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання важливе значення для формування поняття професійної готовності має компетентнісний науковий підхід, яким передбачено зміну цілей та очікуваних результатів освіти у вигляді компетентностей, які відображають різні рівні професійних завдань [5]. Результат освіти згідно цього підходу розглядається як уміння діяти, застосовувати набуті знання у проблемних ситуаціях професійної діяльності й характеризуються поняттям «компетентність»; сучасні вчені компетентність розглядають як головну умову ефективної діяльності особистості, як показник її здібностей. Компетентність визначають як інтегративну якість особистості, котра проявляється у здатності й готовності до діяльності та базується на знаннях і досвіді; поняття ж «готовність» визначається як вершина компетентності, її психологічний аспект, що містить у собі певний комплекс компонентів.

Компетентність же є поєднанням такого рівня науки й практики в діяльності людини, що дає змогу постійно забезпечувати високий кінцевий результат з мінімальними витратами нервової, фізичної енергії людей, досягати ефективної організації особистої й колективної праці; є результатом ґрунтовної практичної підготовки, підвищення професійного й загальнокультурного рівня майбутніх учителів трудового навчання в різноманітних формах. Компетентність ще розглядають як готовність на професійному рівні виконувати свої посадові й фахові обов'язки відповідно до сучасних надбань дизайн-освіти і кращого досвіду трудового навчання, наближення до світових вимог і стандартів.

На основі аналізу комплексу джерел нами визначено, що складниками компетентності є:

1. Знаннєва (когнітивна).
2. Емоційно-ціннісна (аксіологічна).
3. Діяльнісна (операційна).

До системи компетентностей, яких мають набути майбутні фахівці, входять: надпредметні (ключові, базові) компетентності; загальнопредметні (базові галузеві) компетентності; спеціально-предметні компетентності.

Ключові компетентності становлять основний набір знань, умінь, навичок, цінностей

та оцінок, їх слід виробляти в процесі підготовки через усі без винятку предмети та виховні заходи. Таке широке визначення поняттєвого змісту компетентності істотно ускладнює її вимірювання й оцінку як результат навчання.

Отже, провідні інваріантні та іманентні складники готовності – особистісний та процесуальний компоненти: з одного боку вона є особистісною (емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна, що включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, впевненість в успіхові, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання непевності тощо), з іншого – операційно-технологічною, оскільки містить інструментарій педагога (професійні знання, уміння, навички, засоби педагогічного впливу).

На наш погляд, готовність майбутніх учителів трудового навчання до професійної діяльності містить психологічний, педагогічний та предметний складники.

Психологічну готовність вважаємо фундаментальною умовою ефективною і надійною професійної діяльності майбутнього фахівця. Це дозволяє результативно і правильно застосовувати свої знання, особистісні якості, зберігати емоційно-вольову стійкість при виникненні стандартних професійних ситуацій. Психологічна готовність майбутнього вчителя трудового навчання міститься в таких аспектах:

- до викладання предмета в різних типах навчальних закладів (здатність учителя без психологічного дискомфорту переключатися на дещо інший вид діяльності, зумовлений специфікою типу загальноосвітнього навчального закладу);
- до вивчення основ дизайну зі школярами, що мають вікові та психологічні особливості;
- до діагностики здібностей учнів з основ дизайну;
- до мотивації учнів щодо вивчення основ дизайну на уроках трудового навчання.

Педагогічну готовність майбутнього вчителя трудового навчання до навчання учнів основ дизайну розглядаємо в контексті компетентності до:

- забезпечення наступності між рівнями ознайомлення з основами дизайну школярів різного віку й різних студентів середньої освіти;
- реалізації різних форм організації навчання основам дизайну в середній школі;
- забезпечення інтеграції знань та міжпредметних зв'язків.

Предметну готовність майбутнього вчителя трудового навчання до навчання учнів основ дизайну визначають такі складники компетентності:

- фундаментальні знання з базових предметів технологічної освіти;
- орієнтування в сучасному інформаційному просторі дизайн-освіти та її програмно-технічному забезпеченні;

– відповідний рівень професійної компетентності.

Саме з цих позицій вважаємо за доцільне тлумачити термін «формування компетентності майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну» як цілеспрямований, спеціально організований процес їхнього фахового становлення як суб'єктів професійної діяльності системи загальної середньої освіти на всіх її ступенях.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у контексті розвитку сучасної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання важливе значення для формування поняття професійної готовності має компетентнісний науковий

підхід. Отже, в ході нашого дослідження поняття «компетентність майбутніх учителів трудового навчання до навчання учнів основ дизайну» конкретизовано як цілісну особистісну властивість, що передбачає структурне поєднання компонентів (когнітивного, операційного, аксіологічного), які забезпечують продуктивність професійної діяльності з естетичного виховання і розвитку школярів засобами дизайну. Результатом підготовки розглядаємо сформовану компетентність учителя трудового навчання як фахівця з основ дизайну для загальноосвітньої школи, що забезпечує самоорганізацію і конкурентоздатність відповідно до вимог професійної діяльності.

Список літератури:

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособ. для студ. вузов / Э.Ф. Зеер. – [2-е изд., перераб., доп.]. – М.: Деловая книга, 2003. – 336 с.
2. Кондрацька Л.А. Художня епістемологія культури у вимірі педагогіки / Л.А. Кондрацька. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2002. – 408 с.
3. Неперервна професійна освіта : філософія, педагогічні парадигми, прогноз / В.П. Андрищенко та ін.; В.Г. Кремень (ред.); АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К.: Наук. думка, 2003. – 854 с.
4. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Пед. думка, 2001. – 516 с.
5. Прусак В.Ф. Педагогічні засади інтеграції загально-художніх і професійних знань у підготовці дизайнерів / В.Ф. Прусак // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 2. – С. 40–47.
6. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / Валентин Олексійович Моляко (наук. кер. авт. кол.) ; АПН України; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка, Лабораторія психології творчості. – К.: Пед. думка, 2008. – 207 с.

Срибна Ю.А.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленко

ОБОСНОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ К ОБУЧЕНИЮ УЧАЩИХСЯ ОСНОВАМ ДИЗАЙНА

Аннотация

В статье обоснована готовность к профессионально-педагогическому самосовершенствованию как целостной, относительно устойчивой качества личности, содержит комплекс взаимосвязанных мотивационно-ценностных, когнитивно-интеллектуальных и операционно-деятельностных детерминант непрерывного профессионального роста будущего учителя, обеспечивает оптимальную реализацию задач самообразования, самовоспитания, самоактуализации в профессиональной деятельности педагога. Раскрыто толкование готовности в психолого-педагогических работах. Сформировано понятие профессиональной готовности. Рассмотрено формирование компетентности учителя трудового обучения как специалиста по основам дизайна для общеобразовательной школы. На основе анализа комплекса источников определено, что составляющими компетентности являются: знаниевая (когнитивная), эмоционально-ценностная (аксиологическая), деятельностная (операционная).

Ключевые слова: готовность, профессионально-педагогическая деятельность, компетентность, основы дизайна, будущий учитель.

Sribna Yu.A.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE JUSTIFICATION OF EFFECTIVENESS OF THE PREPARING THE FUTURE TEACHERS OF LABOR TRAINING TO THE PUPILS' STUDYING OF DESIGN BASIS

Summary

The article grounds the readiness for professional-pedagogical self-improvement as a holistic, relatively stable quality of the individual, which contains a complex of interrelated motivational-value, cognitive-intellectual and operational-activity determinants of continuous professional growth of the future teacher, which ensures the optimal implementation of the tasks of self-education, self-education, self-actualization in the professional activity of the teacher. The interpretation of readiness in psychological and pedagogical works is disclosed. The concept of professional readiness is formed. The formation of competence of the teacher of labor education as a specialist on the basics of design for a secondary school is considered. On the basis of analysis of the complex of sources it was determined that the components of competence are: knowledge (cognitive), emotional-value (axiological), activity (operational).

Keywords: readiness, professional and pedagogical activity, competence, design basis, the future teacher.